

**PREHĽAD OBSAHU KONCEPČNÝCH DOKUMENTOV ZAHRANIČNEJ
A BEZPEČNOSTNEJ POLITIKY RUSKEJ FEDERÁCIE V ROKOCH 1993 – 2009**

Ing. Lukáš Holas

ABSTRAKT

Predmetom príspevku je analýza vývoja a stratégií Ruskej federácie od konca studenej vojny do súčasnosti. Kľúčovú úlohu v nej má komparácia determinujúcich dokumentov ruskej zahraničnej politiky – koncepcií národnej bezpečnosti z rokov 2000 a 2009 a koncepcií zahraničnej politiky z rokov 1993, 2000 a 2008. Príspevok je rozdelený do dvoch častí. Prvá kapitola si stanovuje za cieľ poukázať na dopady vývoja medzinárodných vzťahov na tie články skúmaných koncepcií, ktoré upravujú všeobecný charakter ruskej zahraničnej politiky, t. j. bezpečnostné hrozby, ciele a úlohy Ruska v zahraničí. Jadrom druhej časti práce je analýza dôsledkov zmien vonkajšieho prostredia na vzťahy Ruskej federácie s vybranými aktérmi medzinárodných vzťahov.

Kľúčové slová: Rusko, zahraničná politika, národná bezpečnosť, koncepcia, bezpečnostné hrozby, moderná koncepcia bezpečnosti, dualita

ABSTRACT

The paper is aimed at analysis of the development and strategies of the Russian Federation since the end of the Cold-war period. This is to be accomplished by comparison of determining documents of Russian foreign policy – concepts of national security adopted in 2000 and 2009 and foreign policy concepts adopted in 1993, 2000 and 2008. The goal of first section is to point at impacts of the development of international relations on those articles of the Concepts which cover general nature of Russian foreign policy, such as security threats, goals and core tasks. The core part of the second section of the paper is an analysis of consequences of changes in external environment in relations between the Russian Federation and selected actors of international relations.

Key words: Russia, foreign policy, national security, concept, security threats, modern concept of security, duality

JEL KLASIFIKÁCIA: F53**ÚVOD**

Od rozpadu Sovietskeho zväzu v roku 1991 prešla ruská zahraničná politika zložitým vývojom, ktorý bol determinovaný ako domácim politickým vývojom a diskusiou o identite ruského národa, tak aj dynamicky sa meniacimi podmienkami v medzinárodných vzťahoch na prelome 20. a 21. storočia. Daný vývoj so všetkými svojimi stimulmi a protirečeniami najlepšie reflektujú analyticko-plánovacie dokumenty Ruska – koncepcie národnej bezpečnosti z rokov 2000 a 2009 a koncepcie zahraničnej politiky z rokov 1993, 2000 a 2008.

Obdobie po rozpade ZSSR sa nieslo spočiatku v znamení optimizmu súvisiaceho s uvoľnením bezpečnostnej situácie v euroatlantickom priestore, neskôr prechádzalo érou hegemonistického pôsobenia USA z prelomu storočí s následným trendom k vytvoreniu multipolarity v medzinárodných vzťahoch. Uvedené obdobia, doplnené o viaceré špecifiká vyplývajúce z historických, politických a kultúrnych podmienok, prebiehali i v Ruskej federácii. Tento dynamický vývoj možno jasne pozorovať v určujúcich bezpečnostných a zahraničnopolitických dokumentoch Ruska - v koncepciách národnej bezpečnosti z rokov

2000 a 2009 a z nich vychádzajúcich koncepcií zahraničnej politiky (z rokov 1993, 2000 a 2008). Všetky dané dokumenty jasne odzrkadľujú pôvodnú neistotu novovzniknutého Ruska ohľadne jeho národnej identity a ďalšej zahraničnopolitickej orientácie, ako aj postupný prechod oficiálneho nástupcu Sovietskeho zväzu od politickej slabej krajiny v deväťdesiatych rokoch minulého storočia k politickej pomerne silnému a sebavedomému štátu s reálnymi ambíciami stať sa jednou z mocností v súčasnom trende vytvárania multipolárneho usporiadania sveta.

Článok si stanovuje za cieľ vytýčiť najvýznamnejšie zmeny v bezpečnostnej situácii v euroatlantickom priestore na prelome 20. a 21. storočia a analyzovať ich dopad na Ruskú federáciu primárne pomocou komparácie koncepcií zahraničnej politiky Ruskej federácie a koncepcií národnej bezpečnosti (ďalej Konceptia NB RF) prijatých po roku 1991. Základom analýzy vplyvu bezpečnostných zmien bude porovnanie okolností predchádzajúcich prijatiu jednotlivých koncepcií a ich kľúčových častí týkajúcich sa všeobecného charakteru ruskej zahraničnej politiky (bezpečnostných hrozieb, úloh a cieľov), ako aj vonkajších vzťahov s ostatnými strategicky dôležitými aktérmi medzinárodných vzťahov. V záujme poukázania na možnosti a limity prehĺbenia spolupráce Ruskej federácie s jej strategickým bezpečnostným partnerom v euroatlantickom priestore – Severoatlantickou alianciou, pristúpime i k stručnej komparácii bezpečnostných hrozieb definovaných v skúmaných ruských koncepciách a strategických koncepciách NATO.

1 Všeobecné a globálne aspekty

Ruská zahraničná politika je založená na dvojstupňovej sústave viacerých koncepcií. Prioritnú úlohu zohrávajú koncepcie národnej bezpečnosti, ktoré pravidelne (približne v 10-ročných intervaloch) definujú rozhodujúce národné záujmy Ruskej federácie, hrozby pre dané záujmy ako aj aktivity štátu smerujúce k zachovaniu všeobecnej národnej bezpečnosti. Predmet týchto koncepcií je značne obširny – okrem zahraničnopolitickej oblasti sa venujú i vnútornej politike, vojenským a hospodárskym otázkam, sociálnej sfére a environmentálnym problémom krajiny. V oblasti zahraničnej politiky charakterizujú koncepcie národnej bezpečnosti najzákladnejšie hrozby a ďalšie smerovanie aktivít v predmetnej sfére. Ciele a vízie uvedené v tejto časti sú detailnejšie rozpracované a rozšírené o výhľad vývoja vzťahov Ruska s jednotlivými štátmi a regiónmi sveta v koncepciách zahraničnej politiky a vojenských doktrínach. Tie, spolu so sociálnymi a inými koncepciami tvoria druhú úroveň smerodajných dokumentov pre politiku Moskvy. Vo všeobecnosti možno tvrdiť, že všetky parciálne koncepcie vychádzajú z koncepcií národnej bezpečnosti a súčasne ich dopĺňajú, no táto skutočnosť neplatí absolútne²⁵². Pre účely tejto práce však budeme vychádzať len z Koncepcií národnej bezpečnosti Ruskej federácie (NB RF) a Koncepcií zahraničnej politiky Ruskej federácie (ZP RF), nakoľko vojenské doktríny sa otázkam zahraničnej politiky venujú len okrajovo.

Pri skúmaní zahraničnopolitických koncepcií Ruskej federácie treba vychádzať zo spoločensko-politických podmienok v Európe a vo svete ako aj zo stavu ruskej spoločnosti v danom období. Konceptia ZP RF z roku 1993 reagovala, podobne ako strategická koncepcia NATO 1991, na zmeny a nové príležitosti, ktoré so sebou priniesol zánik bipolarity a rozpad ZSSR. V Rusku prebiehala v rovnakom čase debata o charaktere národnej identity a na ňu

²⁵² V zahraničnopolitickej oblasti je možné nájsť čiastočný nesúlad Koncepcií národnej bezpečnosti a zahraničnej politiky dvakrát. Prvýkrát v pohľade jednotlivých koncepcií z roku 2000, kde sa Konceptia NB vyznačuje značne agresívnejšou rétorikou voči NATO, USA a Západu a nenachádza mnoho spoločných záujmov v porovnaní s Konceptiou ZP. Druhýkrát sú mierne rozdiely badateľné medzi Konceptiou NB RF z mája roku 2009 a Konceptiou ZP RF z júla roku 2008.

nadväzujúce budúce zahraničnopolitické smerovanie krajiny. V jej rámci bolo v zásade možné rozlíšiť tri hlavné ideologické smery: západníci, noví eurazianisti a radikálni nacionalisti (niekedy označovaní aj za neoslovanofilov). Idea západníctva, teda orientácie na západ a predovšetkým na USA, sa naplno prejavila vo vrcholnej politike už za vlády M. Gorbačova. Ten prišiel z iniciatívou „nového politického myslenia“, ktorá si stanovovala za cieľ odstrániť napätie zo studenej vojny. Západnícke myslenie je tiež jasne viditeľné aj v Gorbačovových najvýznamnejších reformách ZSSR: glasnosti a perestrojke. Západníci teda v duchu liberalizmu odmietali neefektívne štruktúry bývalého Sovietskeho zväzu a usilovali sa o modernizáciu krajiny v západnom štýle. Budúcnosť Ruska, ktoré považovali za súčasť západnej kultúry, videli najmä v úzkej spolupráci s USA. Na opačnej strane ruského ideologického spektra stáli radikálni nacionalisti. Tí zásadne odmietali modernizáciu Ruska prostredníctvom využitia západného modelu. V USA navyše videli najväčšiu hrozbu pre národné záujmy. Rozvoj štátu hľadali v návrate k tradíciám cárskeho Ruska. Vyzdvihovali tiež úlohu slovanského (ruského) národa pri neodkladnom národno-náboženskom obrodení. Za najvýznamnejšieho predstaviteľa radikálnych nacionalistov býva označovaný zakladateľ Liberálno-demokratickej strany Ruska – Vladimír Žirinovskij. V neposlednom rade, noví eurazianisti tvorili osobitný myšlienkový prúd zdieľajúci myšlienky západníkov i neoslovanofilov. Na jednej strane totiž odmietali prozápadné smerovanie Ruska a západný model rozvoja s tvrdením, že Rusko predstavuje osobitný historický, kultúrny a geografický svet, ktorý nepatrí ani k Európe, ani k Ázii, ale predstavuje ich syntézu²⁵³. Súčasne však neprečeňovali postavenie slovanského (ruského) národa a pravoslávneho náboženstva tak, ako radikálni nacionalisti. Za zakladateľa tohto smeru býva označovaný ruský historik Lev Gumilev. Všetky tri uvedené smery sa však zhodovali vo vízii, že Ruská federácia sa má stať silným štátom, veľmocou. Z tohto pohľadu je možné ich označiť za nacionalistické. Avšak zatiaľ čo neoslovanofili postavili svoje myšlienky na prioritizácii ruského národa, západníci a noví eurazianisti prikladali význam ruskému štátu ako takému. Z daného dôvodu sa dá ruský nacionalizmus na prelome 20. a 21. storočia označiť za etnický (v prípade neoslovanofilov) a imperiálny (v prípade západníkov a nových eurazianistov).

Prvá etapa ruskej zahraničnej politiky, a teda aj Koncepcia ZP RF z apríla roku 1993, sa niesla v duchu nových vízií, optimizmu, liberalizmu a západníctva. Vtedajší minister zahraničných vecí RF A. Kozyrev sa v tomto smere vyjadril nasledovne: „*Samozrejme, náš národný záujem spočíva v tom – a ja som o tom úplne presvedčený – aby sme mali s vedúcou krajinou Západu [USA] čo možno najtesnejšie a v perspektíve aj spojenecké vzťahy*“²⁵⁴. Kontinuitu s myšlienkami M. Gorbačova uvádza aj samotná Koncepcia ZP RF z daného roku: „*Rusko uznáva význam koncepcie nového politického myslenia, ktorý predstavoval prvý pokus o prekonanie mŕtveho bodu absolútnej konfrontácie. ... V zmysle konvenčných síl prestáva byť Západ vojenskou a politickou hrozbou. Naopak, predstavuje jedno z hlavných centier svetovej ekonomiky, medzinárodných vzťahov a globálnych civilizačných procesov*“²⁵⁵. Z uvedených formulácií je tiež jasné, že Rusko začalo na USA a Západ nazerat' cez prizmu hospodárstva, čo sa do značnej miery odzrkadlilo aj v Koncepcii ZP RF 1993 prezentovanom charaktere vzťahov Ruskej federácie s danými regiónmi. I napriek idealistickému pohľadu Moskvy na Západ a USA si Koncepcia ZP RF 1993 uvedomovala možné hegemonistické ambície Washingtonu – avšak neprikladala im veľkú dôležitosť²⁵⁶.

²⁵³ DULEBA, A.: *Vybrané kapitoly z medzinárodných vzťahov a bezpečnosti: zahraničná politika Ruska – historický náčrt a súčasnosť*. 5. diel., str. 38

²⁵⁴ Diskussija o tom, kakoj byt' vnešnej politike Rossiji. In *Meždunarodnaja žizn'*. 1993, s. 5-22

²⁵⁵ MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 28-29

²⁵⁶ Pozri Koncepciu ZP RF 1993: „*Dalším charakteristickým procesom sa stane konfrontácia multipolarity svetovej politiky (USA, západná Európa, Japonsko a regionálni lídri) a ambície*

Vplyv západníctva však začal postupne klesať, a to už od septembra roku 1993, v dôsledku nestability na ruskej politickej scéne, ako aj rozhodnutia USA a NATO o prvom rozširovaní Severoatlantickej aliancie na východ po skončení studenej vojny²⁵⁷. To v konečnom dôsledku viedlo až k výmene na poste ministra zahraničných vecí v januári roku 1996, kde A. Kozyreva nahradil J. Primakov. Primakov začal viesť pragmatickú zahraničnú politiku s cieľom vytvoriť multipolaritu vo svetovej politike, v ktorej by Rusko predstavovalo jedno z centier moci. Rovnaký eurazianistický, pragmatický charakter mali aj Konceptie ZP RF a NB RF z roku 2000 po nástupe V. Putina na post ruského prezidenta. Prvá Putinova zahraničnopolitická koncepcia nepriamo naznačovala odklon od prozápadnej orientácie hneď vo svojich úvodných ustanoveniach nasledovne: „*Nepotvrдили sa niektoré predpoklady spojené s vytváraním nových rovnoprávných vzájomne výhodných partnerských vzťahov s okolitým svetom, tak, ako to predpokladali základné ustanovenia koncepcie zahraničnej politiky Ruskej federácie schválene nariadením prezidenta Ruskej federácie zo dňa 23. apríla 1993*“²⁵⁸. Z ostatných procesov a tendencií priamo ovplyvňujúcich texty ruských koncepcií z roku 2000 treba nesporne spomenúť výrazne negatívny dopad vojenskej intervencie NATO vo vojne v Kosove v roku 1999 na vzťahy medzi Moskvou a Alianciou, proces globalizácie a naň naviazanú zvyšujúcu sa interdependenciu štátov a do istej miery i hospodársku krízu, ktorá Rusko zasiahla v roku 1998. Vojenská angažovanosť Aliancie v Kosove bola jedným z prvých otvorených prejavov rastúceho amerického unilateralizmu, ktorý bol v ostrom kontraste so základnými princípmi Primakovovej a neskôr i Putinovej zahraničnej politiky.

Podobné podmienky ako v roku 2000 vládli krátko pred a pri formulovaní článkov Konceptie ZP RF z júla roku 2008 a Konceptie NB RF z mája roku 2009. Na jednej strane totiž v textoch daných dokumentov cítiť dôsledky zmrazených vzťahov s NATO krátko pred a po vojne v Gruzínsku z roku 2008. Súčasne je badateľný dopad globálnej ekonomickej krízy, ktorá sa prejavila najmä v kvalitatívnej stránke vzťahov s ostatnými regiónmi sveta. V otázke procesov v medzinárodných vzťahoch si však Konceptia ZP RF 2008 uvedomuje komplexnosť mnohých tendencií, medzi ktoré už okrem spomenutej globalizácie, ešte vyššej vzájomnej závislosti subjektov svetovej politiky vyžadujúcej si hlbšiu medzinárodnú spoluprácu a kritiky Západu zaraďuje aj vplyv náboženstva na súčasný svet, vznik regionálnych zoskupení v mnohých oblastiach sveta a s tým spojený nárast multilaterálnej diplomacie, ako aj sociálne a ekonomické výzvy. Vo všetkých zásadných otázkach zahraničnej politiky (t.j. princípoch, cieľoch a prioritách) je každopádne vidieť nadväznosť na skúmané ruské koncepcie z roku 2000, čím možno v tomto smere potvrdiť kontinuitu medzi prezidentom V. Putinom a prezidentom D. Medvedevom.

V neposlednom rade, rétoriku jednotlivých koncepcií Ruskej federácie značne ovplyvnilo sebedomie ruských politických elít, ako aj postavenie Ruska v medzinárodnej politike v tom-ktorom období. Kým z Konceptie ZP RF z roku 1993 cítiť relatívne malé veľmocenské ambície vychádzajúce z potreby mnohých politických a ekonomických reforiem

USA udržať si svoju dominanciu, hoci základ tejto ambície (vojenský potenciál na boj so ZSSR) stráca relevantnosť s koncom studenej vojny“.

²⁵⁷ Postupný odklon od západníctva sa začal listom vtedajšieho ruského prezidenta B. Jeľcina predstaviteľom západných štátov zo septembra roku 1993, v ktorom odmietol plány na rozširovanie NATO. V novembri toho istého roku bola prijatá nová vojenská doktrína, ktorá definovala približovanie vojenských blokov k ruským hraniciam za hrozbu národnej bezpečnosti. Navyše, v januári roku 1994 na summite NATO vtedajší americký prezident B. Clinton vyhlásil, že otázka rozširovania NATO už viac nestojí v podobe „či“, ale „kedy“.

DULEBA, A. 2001. *Vybrané kapitoly z medzinárodných vzťahov a bezpečnosti: zahraničná politika Ruska – historický náčrt a súčasnosť*. 5. diel., str. 63-64

²⁵⁸ *Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=65>

v procese transformácie Ruska od plánovaného hospodárstva a nedemokratického politického režimu k trhovému hospodárstvu a demokracii, s koncepciami ZP a NB z rokov 2000 a 2008 resp. 2009 sa jednoznačne spája narastajúce sebavedomie Ruskej federácie a jeho reálne odhodlanie pôsobiť ako jedno z mocenských centier sveta²⁵⁹.

1.1 Ciele a princípy

Na základe historických determinantov a debaty o ruskej národnej identite možno v skúmaných ruských koncepciách vymedziť základné ciele a princípy zahraničnej politiky. Možno tu pozorovať vysokú mieru kontinuity od roku 1991 až do súčasnosti. Zmena smerovania ruskej zahraničnej politiky na konci 20. storočia sa však v konečnom dôsledku prejavila čiastočne aj v tomto smere. V prvom rade, i keď sú dlhodobé priority v zásade nezmenené, v jednotlivých koncepciách sa im pripisuje rôzny význam. Ďalší dopad je badateľný v krátkodobých cieľoch, čo však logicky vyplýva z dynamických zmien v medzinárodných vzťahoch na prelome 20. a 21. storočia. Medzi základné ciele a princípy ruskej zahraničnej politiky zaraďujeme: vytvorenie multipolárneho usporiadania moci vo svetovej politike; upevnenie postavenia Ruska ako veľmoci a jedného z centier daného multipolárneho sveta; snahu o vytvorenie demokratického usporiadania vo svete s dodržiavaním právnych zásad; vytvorenie prijateľných vonkajších podmienok pre modernizáciu Ruska a transformáciu jeho hospodárstva; podporu dobrých vzťahov s ostatnými štátmi a integračnými zoskupeniami; ochranu nezávislosti, suverenity a územnej celistvosti a ochrana práv a záujmov ruských občanov v zahraničí.

Prvé dva spomenuté ciele, teda tvorba multipolarity, v ktorej by Ruská federácia pôsobila ako jedno z centier moci, navzájom úzko súvisia. Hoci sa tieto priority vyskytli aj v Koncepcii ZP RF 1993, prikladal sa im len okrajový význam. Naopak, v Koncepciách ZP RF a NB RF prijatých od roku 2000 figurujú na prvých miestach a sú veľakrát zdôrazňované. Dané ciele bývajú často spájané s priamou či nepriamou kritikou unilaterálnych aktivít NATO a hegemonistických ambícií USA, ktoré sú v tomto ohľade označované za hrozby. Koncepcia NB RF 2009 navyše v kapitole 2 o trendoch v súčasnom svete odsudzuje súčasnú globálnu a regionálnu bezpečnostnú architektúru, ktorá sa predovšetkým v euroatlantickej oblasti orientuje takmer výlučne na NATO²⁶⁰. To by opätovne viedlo k blokovému prístupu k medzinárodným vzťahom a znamenalo by regres v riešení súčasných celosvetových problémov. S cieľom dosiahnuť predmetné ciele sa Rusko zaväzuje podporovať multipolárny svet odrážajúci rozmanitosť sveta a rôznorodosť záujmov aktérov medzinárodných vzťahov. Z článkov kritizujúcich postupy Spojených štátov a Severoatlantickej aliancie v Koncepciách ZP RF a NB RF prijatých po roku 2000 a navrhovaných riešení vyberáme nasledovné²⁶¹:

²⁵⁹ Porovnaj text Koncepcie ZP RF z roku 2000: „*Za cenu intenzívneho úsilia sa podarilo Rusku upevniť na svetovej scéne svoje postavenie v celom rade zásadných smerov. ... Ruská federácia má reálny potenciál na zabezpečenie dôstojného miesta vo svete*“ a text Koncepcie ZP RF z roku 2008: „*Nové Rusko, s pevnými základmi vo svojich národných záujmoch, teraz získalo plnohodnotné postavenie v globálnych záležitostiach*“.

Porovnaj: *Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. a *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008.

²⁶⁰ *Strategija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj federaciji do 2020 goda*, 2009. Dostupné na internete: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

²⁶¹ Všetky uvedené články sú dostupné v: *Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie*, 2000., *Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000., *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008., *Strategija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj federaciji do 2020 goda*, 2009.

„Ohrozenie národnej bezpečnosti Ruskej federácie v medzinárodnej oblasti predstavujú snahy iných štátov klásť odpor posilneniu Ruska ako jedného z centier vplyvu v multipolárnom svete, prekaziť realizáciu jeho národných záujmov a oslabiť jeho postavenie v Európe, na Blízkom východe, v Zakaukazsku, strednej Ázii a ázijsko-tichomorskom regióne“.

(kapitola 3, Konceptia NB RF 2000)

„Integračné procesy, najmä v euroatlantickom priestore, majú často selektívny a reštriktívny charakter. Úsilie podceňiť úlohu suverénneho štátu ako zakladajúceho prvku medzinárodných vzťahov vytvára hrozbu svojvoľného zasahovania do vnútorných záležitostí“.

(kapitola 2, Konceptia ZP RF 2000)

„Rusko si zachováva svoj negatívny postoj k rozširovaniu NATO, najmä k plánu prijatia Ukrajiny a Gruzínska do Aliancie, ako aj k približovaniu vojenskej infraštruktúry NATO k ruským hraniciam, pretože sa tým porušuje princíp bezpečnostnej rovnováhy a smeruje k vytváraniu nových bezpečnostných línií v Európe“.

(kapitola 4, Konceptia ZP RF 2008)

„Rusko sa bude usilovať o posilnenie princípu multilateralizmu v medzinárodných vzťahoch, rozvoja architektúry týchto vzťahov, ktorá by bola založená na uznaní medzinárodnými komunitami, nedeliteľnosti bezpečnosti a ktorá by odzrkadľovala jej rozmanitosť“.

(kapitola 2, Konceptia ZP RF 2008)

Za druhý dlhodobý cieľ je označované dodržiavanie medzinárodnoprávných noriem a ľudských práv. V tomto smere vyzdvihujú všetky skúmané koncepcie úlohu OSN a OBSE ako garantov zachovávanía mieru, bezpečnosti a poriadku v medzinárodných vzťahoch. Zdôrazňujú tiež, že „ruské zahraničnopolitické aktivity sú založené na prisnom dodržiavaní medzinárodného práva, zachovávaní princíпов Charty OSN a OBSE, vrátane neporušiteľnosti hraníc a územnej integrity štátov“²⁶². Konanie štátov v súlade s normami medzinárodného práva sa považuje za nástroj vytvorenia spravodlivého usporiadania moci a spôsob dosiahnutia rovnocenných vzťahov medzi štátmi. I v tomto smere môžeme nájsť články odsudzujúce priamo či nepriamo činnosť USA a NATO – opäť v nadväznosti na ich jednostranné pôsobenie (týkajúce sa predovšetkým intervencií NATO v Kosove v roku 1999 a uznanie Kosova po jednostrannom vyhlásení nezávislosti vo februári roku 2008). Z nich vyberáme nasledovné:²⁶³

„Hlavnú hrozbu v medzinárodnej oblasti podmieňujú nasledovné činitele: snaha jednotlivých štátov a medzištátnych spoločenstiev znevážiť úlohu jestvujúcich mechanizmov medzinárodnej bezpečnosti, predovšetkým OSN a OBSE; ...“.

(kapitola 3, Konceptia NB RF 2000)

„Zvyšuje sa tendencia vytvárať unipolárne štruktúry sveta v rámci hospodárskej a silovej dominancie USA. Pri riešení zásadných otázok medzinárodnej bezpečnosti ide o orientáciu na západné inštitúcie a fóra ohraničeného zloženia, o oslabenie úlohy Rady bezpečnosti OSN“.

(kapitola 2, Konceptia ZP RF 2000)

²⁶² MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 32

²⁶³ Všetky uvedené články sú dostupné v: *Konceptia národnej bezpečnosti Ruskej federácie, 2000.*, *Konceptia zahraničnej politiky Ruskej federácie, 2000.*, *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 2008.*, *Strategija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj federacii do 2020 goda, 2009.*

„Zájmy Ruska sú priamo spojené s globálnymi tendenciami, okrem iného: ... s ignorovaním hlavných zásad medzinárodného práva vybranými štátmi a ich spojencami ...“.

(kapitola 2, Konceptia ZP RF 2008)

„Svojevoľné a politicky motivované interpretácie základných medzinárodnoprávných noriem a princípov (ako nepoužitie sily, mierové riešenie medzinárodných sporov, rešpektovanie suverenity a územnej celistvosti štátov, právo národov na sebaurčenie, ako aj snahy vysvetľovať porušenie práva jeho kreatívnou aplikáciou) niektorými krajinami sú obzvlášť škodlivé pre medzinárodný mier, právo a poriadok“.

(bod 2, kapitola 3, Konceptia ZP RF 2008)

Vysoká prioritizácia práva v medzinárodných vzťahoch sa v skúmaných ruských koncepciách úzko spája s deklarovaným základným princípom ruskej zahraničnej politiky – dôrazom na mierové riešenie sporov a zabezpečenie mieru ako najúčinniejšieho prostriedku na urovnávanie existujúcich ozbrojených konfliktov. Najlepšie sa daný princíp odzrkadľuje v texte Konceptie ZP RF 2008: *„Ruská federácia bude hľadať politické a diplomatické riešenia regionálnych konfliktov na báze kolektívnych aktivít medzinárodného spoločenstva, vychádzajúc z premisy, že novodobé konflikty nemôžu byť vyriešené použitím sily“*²⁶⁴. Pod kolektívnymi aktivitami medzinárodného spoločenstva sa pritom chápe spolupráca Ruskej federácie s ďalšími štátmi a medzinárodnými organizáciami pod záštitou OSN. Na marke leteckej intervencie NATO v kosovskej vojne v roku 1999 navyše Konceptia ZP RF 2000 dodáva: *„Nie sú prijateľné snahy zahrnúť do medzinárodnej väzby koncepciu typu „humanitárna intervencia“ a „ohraničená suverenita“ s cieľom ospravedlniť jednostranné silové akcie obídením Rady bezpečnosti OSN“*²⁶⁵.

Napriek tomu je však Moskva odhodlaná v prípade potreby pristúpiť i k použitiu sily. Úloha použitia sily v medzinárodných vzťahoch podľa Konceptie ZP RF 1993 neklesne, a teda je prirodzenou súčasťou zahraničnopolitických nástrojov aj Ruskej federácie. Konceptia NB RF 2000 zdieľa toto presvedčenie len čiastočne, keď uvádza: *„Pri predchádzaní vojen a ozbrojených konfliktov uprednostňuje Ruská federácia politické, diplomatické, hospodárske a iné nevojenské prostriedky. Avšak národné záujmy Ruskej federácie si vyžadujú prítomnosť vojenskej sily, ktorá by bola dostatočná na jej obranu“*²⁶⁶. Na druhej strane, Konceptie ZP RF a NB RF prijaté od roku 2000 nevylučujú politiku zastrašovania aj prostredníctvom použitia jadrových zbraní respektíve možnosti jednostranného konania v záujme ochrany svojich národných záujmov²⁶⁷. V tejto otázke je teda možno vidieť podobnosť s textami strategických

²⁶⁴ *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008., kapitola 3, cieľ 3. Dostupné na internete: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

²⁶⁵ *Konceptia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. kapitola 3, cieľ 2. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=65>

²⁶⁶ *Konceptia národnej bezpečnosti Ruskej federácie*, 2000. kapitola 4. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=66>

²⁶⁷ Porovnaj text Konceptie NB RF 2000: *„Ruská federácia skúma možnosť použiť vojenskú silu na zaistenie svojej národnej bezpečnosti, vychádzajúc z nasledovných princípov: použitie všetkých síl a prostriedkov, ktoré má k dispozícii, vrátane jadrových zbraní, v prípade nevyhnutnosti odraziť ozbrojenú agresiu, ak by všetky iné opatrenia týkajúce sa riešenia krízovej situácie boli vyčerpané alebo sa ukázalo, že sú neúčinné“* a text Konceptie ZP RF 2008: *„Rusko plne uznáva svoju zodpovednosť za udržiavanie bezpečnosti na globálnej aj regionálnej úrovni a je pripravené podniknúť spoločné akcie so všetkými ostatnými štátmi s cieľom nájsť riešenia spoločných problémov. Ak by však boli naši partneri nepripravení, Rusko bude v záujme ochrany svojich národných záujmov vystupovať unilaterálne, ale vždy v súlade s medzinárodným právom“.*

konceptii NATO z rokov 1999 a 2010. Zásadný význam má v tomto smere najmä deklarovaná pripravenosť Ruska vystupovať unilaterálne. Toto vyhlásenie v prvom rade jasne odráža silný pragmatizmus v ruskej zahraničnej politike a vzostup statusu Ruskej federácie vo svetovej politike na začiatku 21. storočia. Z negatívneho hľadiska však navodzuje zdanie, že dlhodobou ambíciou Ruska je nahradiť USA na pozícií svetovej veľmoci, čo bolo v prípade Spojených štátov spojené aj s hegemonistickou politikou.

Dalšou kľúčovou prioritou ruskej zahraničnej politiky je vytvorenie prijateľných vonkajších podmienok pre modernizáciu Ruska a transformáciu jeho hospodárstva. Od vzniku Ruskej federácie si je Moskva vedomá zaostalosti domácej ekonomiky v porovnaní so Západom a taktiež skutočnosti, že rozvoj hospodárstva je nevyhnutným predpokladom realizácie svojich národných záujmov²⁶⁸. Konceptia NB RF 2000 tiež poukázala na súvislosť medzi nízkym alebo stagnujúcim tempom ekonomického rozvoja a nárastom počtu sociálne a etnicky motivovaných konfliktov, ktoré majú potenciál viesť k rozširovaniu extrémizmu a terorizmu. Neraz býva zdôraznený i fakt, že efektívne uskutočňovanie zahraničnej politiky naráža na nedostatok finančných prostriedkov²⁶⁹. Vezmúc do úvahy tieto črty ruského hospodárstva vyznieva ambícia Moskvy v aktuálnej Konceptcii NB RF z roku 2009 stať sa v strednodobom horizonte jednou z piatich najväčších ekonomík sveta podľa výšky HDP²⁷⁰, pomerne nereálne. V dôsledku spomenutých skutočností majú v porovnaní s politicko-bezpečnostnými otázkami aj články všetkých skúmaných ruských koncepcií týkajúce sa hospodárskej oblasti umiernenější charakter (najmä vo vzťahu k USA). Túto črtu najlepšie badať v Konceptcii ZP RF 2008, kde vyznieva kontrastne nepriama kritika USA z dôvodu nerešpektovania medzinárodného práva a unilaterálneho konania Washingtonu na jednej strane, a optimisticky ladená vyhládka ďalšieho vývoja vzťahov s USA na strane druhej. V najväčšej miere je hospodárska závislosť Ruskej federácie od Západu citelná v Konceptcii ZP RF 1993, nakoľko z kvalitatívneho hľadiska mala dominovať vzťahom so všetkými regiónmi sveta práve ekonomická pomoc tretích štátov pri obnove ruského hospodárstva. Zahraničie sa podľa článkov tejto koncepcie malo navyše podieľať nielen na ekonomickej, ale aj politickej obnove Ruska. Neveľmi odlišný nádyh (pochopteľne s absenciou politickej obnovy) má aj charakteristika vzťahov s ostatnými štátmi a integráciami aj Konceptcia ZP RF 2008.

Základné spôsoby zlepšenia ekonomickej situácie navrhované skúmanými koncepciami zostávajú tiež viac-menej nezmenené. Za hlavné úlohy v danej oblasti sa považuje dosiahnutie plnohodnotného členstva v popredných svetových hospodárskych organizáciách (najmä WTO a OECD), prehĺbovanie obchodných vzťahov s existujúcimi partnermi, teritoriálna diverzifikácia zahraničného obchodu, diverzifikácia komoditnej štruktúry exportu (potreba nižšej závislosti od modelu rastu založenom na exporte nerastných surovín), prispievanie k investičnej atraktivite Ruska, tarifná, netarifná a informačná podpora domácich exportérov, štátny protekcionizmus a obmedzenie korupcie. Od roku 2000 sa pozornosť obrátila aj na oblasť energetiky a jej využitia ako zahraničnopolitického nástroja. Koncepcie ZP RF 2000 a 2008 povoľujú použitie palivovo-surovinových zdrojov na dosiahnutie národných

²⁶⁸ Porovnaj text Konceptcie ZP RF 1993: „Bez ekonomickej obnovy sa nemôže Rusko stať rovnoprávnym partnerom veľmoci na prelome 20. a 21. storočia, a preto bude pre Rusko zložité chrániť záujmy svoje a svojich občanov na medzinárodnej úrovni“ a text Konceptcie NB RF 2000: „Realizácia národných záujmov Ruska je možná iba na základe neustáleho rozvoja hospodárstva. Preto sa národné záujmy Ruska v tejto oblasti považujú za kľúčové“.

²⁶⁹ Podrobnejšie – porovnaj kapitolu 3 Konceptcie NB RF 2000, Kapitolu 2 Konceptcie ZP RF 2000 a kapitolu 2 Konceptcie ZP RF 2008.

²⁷⁰ „Strategickým cieľom národnej bezpečnosti je začlenenie Ruska v strednodobom horizonte medzi päť najväčších krajín podľa veľkosti HDP“.

Strategija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj federacii do 2020 goda, 2009. článok 53. Dostupné na internete: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

záujmov takmer identicky: „*Ruská federácia bude v súlade s normami medzinárodného práva využívať všetky svoje dostupné hospodárske páky, zdroje a konkurenčné výhody na ochranu svojich národných záujmov*“²⁷¹. V neposlednom rade, v Konceptiách NB RF z rokov 2000 a 2009 sa vo sfére hospodárstva zdôrazňuje aj nutnosť zvyšovať konkurencieschopnosť domácej produkcie, vzdelanosti a vedecko-technického potenciálu krajiny.

Značná prioritizácia medzinárodných ekonomických vzťahov v systéme ruskej zahraničnej politiky z dlhodobého hľadiska spolu s ekonomickým a vedecko-technickým potenciálom USA a európskych štátov NATO, a nenaplneným potenciálom obchodnej výmeny medzi Ruskou federáciou a Spojenými štátmi vedie k záveru, že k stabilizácii vzťahov medzi Ruskom na jednej strane a USA s NATO na strane druhej môže dôjsť aj prostredníctvom prehĺbenia hospodárskej spolupráce medzi všetkými zúčastnenými aktérmi.

Podpora dobrých, rovnocenných vzťahov s ostatnými, prioritne poprednými štátmi a integračnými zoskupeniami sveta je štvrtým tradičným zahraničnopolitickým cieľom Ruska. Špecifické postavenie mal tento cieľ najmä v Konceptii ZP RF 1993. Ruská federácia sa totiž v tom čase usilovala o vytvorenie kvalitatívne nových vzťahov s ostatnými subjektami medzinárodných vzťahov, odstránenie komunistického dedičstva a nadviazanie politického a ekonomického dialógu s krajinami, ktoré dovtedy neboli v zábere zahraničnej politiky²⁷². Moskva svoju politiku v tomto smere charakterizuje v súčasnosti nasledovne: „*Ruská federácia realizuje samostatnú a konštruktívnu zahraničnú politiku. Zahraničná politika je založená na dôslednosti a predvídavosti, na vzájomne výhodnom pragmatizme. Takáto politika je maximálne priehľadná, berie do úvahy legitímne záujmy iných štátov a zameriava sa na hľadanie spoločného riešenia*“²⁷³. Takáto formulácia je do istej miery zidealizovaná, nakoľko aj po roku 2008 môžeme nájsť prípady, keď Rusko podľa opísaného spôsobu nepostupovalo²⁷⁴. Na druhej strane, v porovnaní s obdobím pred rokom 2000 môžeme kroky Ruska nepochybne označiť za predvídateľnejšie. Túto skutočnosť potvrdzuje aj záväzok Ruskej federácie informovať svetové komunity o postojoch Ruska ku kľúčovým zahraničnopolitickým otázkam, ktorý možno nájsť v Konceptiách ZP RF 2000 a 2008²⁷⁵.

V súvislosti s hrozbou regionálnych konfliktov pri hraniciach Ruskej federácie, rastom vplyvu extrémistických a teroristických skupín južne od ruského územia ako aj organizovaným zločinom a pašovaním drog sa medzi základnými cieľmi objavuje aj ochrana nezávislosti, suverenity a územnej celistvosti Ruska. Väčší priestor je tejto problematike venovaný v Konceptii NB RF 2009, podľa všetkého v dôsledku zvýšenej aktivizácie domácich a zahraničných teroristických skupín v prvej dekáde 21. storočia.

Medzi základné ciele ruskej zahraničnej politiky treba tiež zaradiť ochranu práv a záujmov ruských občanov v zahraničí. Výskyt danej priority je výrazným prejavom nacionalizmu, sily a veľmocenskej politiky v skúmaných koncepciách Ruskej federácie. Realizácia tohto cieľa sa v reálnych podmienkach spája predovšetkým s vojnou v Gruzínsku,

²⁷¹ Porovnaj: *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008 a *Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000.

²⁷² MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 45, 49, 50, 57.

²⁷³ *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008. Dostupné na internete: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

²⁷⁴ Ako príklad nám môžu slúžiť obštrukcie Moskvy pri multilaterálnom riešení povojnovej situácie v Gruzínsku koncom roka 2008 a v prvej polovici roka 2009. Rusko vtedy nebolo ochotné povoliť vstup monitorovacej misie EÚ do Južného Osetska a Abcházska a svojim právom veta v OBSE a OSN nepodporilo predĺženie mandátu medzinárodných pozorovateľov z OBSE a OSN.

²⁷⁵ Porovnaj kapitolu 3, časť 5 Konceptie ZP RF 2000 a kapitolu 3, časť 6 Konceptie ZP RF 2008.

kde Moskva obhajovala svoju angažovanosť týmto argumentom, a s využitím existencie ruskej menšiny žijúcej v Estónsku a Lotyšsku koncom minulého storočia, čím sa Moskva snažila zabrániť vstupu pobaltských krajín do EÚ respektíve NATO.

Všetky uvedené ciele vyskytujúce sa v prijatých ruských koncepciách od roku 1993 sú navyše rozšírené o podporu a propagáciu ruského jazyka a ruskej kultúry v zahraničí.

1.2 Bezpečnostné hrozby

Okrem princípov a základných cieľov je v skúmaných ruských koncepciách značný priestor venovaný bezpečnostným hrozbám. Medzi všeobecnými a konkrétnymi hrozbami definovanými Moskvou a Severoatlantickou alianciou v rokoch 1991 až 2010 môžeme nájsť popri niekoľkých paralelách aj isté zásadné rozdiely. V prípade všeobecných bezpečnostných koncepcií nie je prekvapujúce, že tak ako NATO vo svojich strategických koncepciách, aj Ruská federácia víta v Koncepcii ZP RF 1993 uvoľnenie bezpečnostného napätia po zániku bipolárneho sveta a globálny ozbrojený konflikt považovala za nepravdepodobný. Takisto môžeme v skúmaných ruských koncepciách pozorovať prechod od tradičného chápania bezpečnosti k modernému. Na rozdiel od strategických koncepcií NATO, z ktorých sa primárne vojenskej bezpečnosti venovali až dve koncepcie z troch (Koncepcia 1991 a 1999), ruské Koncepcie ZP a NB prešli k modernému konceptu už v roku 2000. Realistickejší a čiastočne vojenskejší charakter určujúceho dokumentu ruskej zahraničnej politiky z roku 1993 bolo však badať nielen v charaktere definovaných hrozieb, ale aj v prípustných spôsoboch ich riešenia. Ako jediný so všetkých skúmaných dokumentov totiž zdôrazňoval pretrvávajúci význam použitia sily pri riešení konfliktov v medzinárodných vzťahoch, i keď dodával, že Rusko sa uchýli k použitiu sily len v súlade s Chartou OSN a bude obhajovať vylúčenie vojenskej sily z portfólia zahraničnopolitických nástrojov²⁷⁶.

Z hľadiska výpočtu bezpečnostných hrozieb pozorujeme medzi skúmanými Koncepciami ZP a NB kontinuitu v nasledovných oblastiach:

- Šírenie konvenčných zbraní a zbraní hromadného ničenia. Ruská federácia považuje túto oblasť za dlhodobu vážnu hrozbu národnej bezpečnosti. Vo všetkých skúmaných dokumentoch si uvedomuje a zdôrazňuje riziko šírenia zbraní do politicky nestabilných regiónov, a to najmä po skončení studenej vojny. Veľký priestor je preto všade venovaný spôsobom odzbrojenia a zachovaniu bezpečnostnej rovnováhy. V otázke znižovania počtu zbraní hromadného ničenia sa Moskva v tejto oblasti dlhodobu zasadzuje za dodržiavanie a rozširovanie Zmluvy o nešírení jadrových zbraní a iných dohovorov. Koncepcia NB RF 2009 súčasne výrazne upravuje definíciu hrozby protiraketovej obrany USA, z ktorej vyplýva, že Moskva daný projekt považuje za nebezpečný len v tom prípade, ak bude vytvorený jednostranne, bez medzinárodnej účasti, a teda bez prihliadnutia na záujmy Ruska²⁷⁷. Napriek tomu v tomto smere

²⁷⁶ Pozri texty Koncepcie ZP RF 1993: „Vojenské a silové faktory budú vo svete stále zohrávať dôležitú úlohu“, „... sila si zachová svoj vysoký význam v riešení konfliktov ako aj v celom systéme regulácie medzinárodných vzťahov“, „Ruský vojenský potenciál si zachová svoj význam pri obrane kľúčových národných záujmov“, „Rusko pristúpi k použitiu sily len v súlade s Chartou OSN a ostatnými normami medzinárodného práva“ a „Rusko bude obhajovať vylúčenie vojenskej sily z arzenálu zahraničnej politiky“.

MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 30-31

²⁷⁷ Pozri text Koncepcie NB RF 2009: „Hrozby vojenskej bezpečnosti zahrňajú politiku niektorých vedúcich krajín zameranú na dosiahnutie dominancie vo vojenskej oblasti prostredníctvom jednostranného vytvorenia globálneho protiraketového systému a militarizácie vesmíru, čo môže viesť k novým pretekom v zbrojení“.

zohráva významnú úlohu práve spolupráca s USA. Pri pohľade na texty skúmaných ruských koncepcií, ako aj strategických koncepcií NATO, je jasné, že obe strany si nutnosť tejto kooperácie uvedomujú, hoci neraz ju podmieňujú kontroverznými otázkami svojich vzťahov²⁷⁸.

- Nacionalizmus, terorizmus a náboženský fundamentalizmus. Dané smery sú druhou dlhodobou najväčšou hrozbou Ruska, pretože majú potenciál destabilizovať situáciu v krajine a narušiť tak ruskú integritu a štátnu suverenitu. V prípade Ruska možno pritom rozlišovať medzi domácim terorizmom (majúcim korene najmä v Čečensku či iných kaukazských regiónoch) a medzinárodným terorizmom (pochádzajúcim zo štátov SNŠ a islamských krajín širšieho Blízkeho východu). Z dôvodu častého prepojenia týchto fenoménov na sociálne a ekonomické problémy sa nimi do veľkej miery zaoberajú najmä Koncepcie NB z rokov 2000 a 2009. V dôsledku medzinárodného až globálneho charakteru týchto hrozieb sa Moskva zasadzuje za podporu medzinárodnej spolupráce v tejto oblasti. Najvýznamnejším spojencom Ruska v boji proti terorizmu je od septembra roku 2001 USA, a to i napriek niekoľkým vážnym názorovým nezhodám²⁷⁹.
- Etnické nepokoje a regionálne konflikty v nestabilných štátoch. Hoci sa táto hrozba spomína len okrajovo, priamo súvisí s vyššie charakterizovanými problémami. Rovnako ako predtým, aj táto hrozba sa nepriamo odvoláva na južné štáty SNŠ a na islamské štáty susediace so SNŠ.
- Pašovanie drog a organizovaný zločin – teda hrozby, ktoré sú sprievodným javom všetkých už spomenutých hrozieb.

Pri pohľade na všetky spomenuté hrozby je jasné, že sa týkajú najmä regiónov na juh od územia Ruskej federácie. V tomto smere možno teda pozorovať kontinuitu, a to i bez ohľadu na ideologický prúd, ktorý ovplyvňoval ruskú zahraničnú politiku v tom-ktorom období. Značne odlišne sa však skúmané ruské koncepcie stavajú k hrozbám, ktoré vznikajú v euroatlantickej oblasti – týkajúce sa predovšetkým procesov integrácie v Európe a pôsobenia USA a NATO.

- **Procesy európskej integrácie.** Čiastkové prvky týchto procesov považovala za hrozbu len Koncepcia ZP RF 1993, a to najmä v dôsledku snahy štátov strednej a východnej Európy včleniť sa do západoeurópskych štruktúr. Medzi bezpečnostné výzvy daná koncepcia zaraďovala zvýšenú všeobecnú náchylnosť ku konfliktom, spory etnicko-politického charakteru, komplikácie v procesoch integrácie v západnej Európe a pri tvorbe jednotnej Európy, krízu federalizmu a nejasnosť vytvárania novej mocenskej rovnováhy na európskom kontinente²⁸⁰. Naopak, Koncepcie ZP RF z rokov 2000

Projekt protiraketovej obrany USA, ktorý sa začal reálne realizovať počas administratívy bývalého amerického prezidenta G. W. Busha, bol jednou z vážnych prekážok spolupráce medzi USA a Ruskom v otázke odzbrojenia. Moskva sa v tom čase ostro postavila proti výstavbe stabilných protiraketových radarov na území Českej republiky a Poľska. Kritika daného systému sa objavuje najčastejšie v Koncepcii ZP RF 2000 a Koncepcii NB RF 2009.

²⁷⁸ Porovnaj: MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 37. a *Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. kapitola 4; Regionálne priority a *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008. kapitola 4; Regionálne priority a *Active Engagement, Modern Defense*, 2010. čl. 26

²⁷⁹ Názorové nezhody v tejto oblasti možno pozorovať v postojoch USA na vojnu v Iraku od roku 2003 a vo vnímaní hnutia Hamas ako teroristickej organizácie.

²⁸⁰ MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 44

a 2008 ako aj Koncepcie NB RF 2000 a 2009 hrozbu v európskych interačných tendenciách nenachádzajú.

- **NATO a USA.** Označovanie Aliancie a nepriamo i USA za hrozbu národnej bezpečnosti v skúmaných ruských koncepciách od roku 2000 sa jednoznačne spája s prepadom vplyvu západníctva v Rusku po nástupe J. Primakova resp. V. Putina. Konanie Severoatlantickej aliancie ako aj Spojených štátov totiž protirečilo základným princípom pragmatizmu v ruskej zahraničnej politike, predovšetkým konceptu multipolárneho usporiadania moci v medzinárodných vzťahoch a prioritnému dodržiavaniu právnych noriem. Na rozdiel od determinujúcich dokumentov z rokov 2000, 2008 a 2009, zahraničnopolitická koncepcia RF z roku 1993 bola v tomto smere formulovaná v duchu západníctva. USA ani NATO v nej neboli považované za hrozbu, a to i napriek vedomiu, že Spojené štáty môžu zneužiť spoluprácu s Moskvou v ruskom „blízkom zahraničí“ ako aj odhodlaniu Ruska „*aktívne vystupovať proti snahám tretích štátov rozširovať svoju vojensko-politickú prítomnosť v krajinách priľahlých k Ruskej federácii*“²⁸¹.

Ak vezmeme do úvahy tradičný koncept bezpečnosti, Koncepcia ZP RF 1993 uvedeným výpočtom hrozieb túto kapitolu takmer uzatvára. Z nevojenských aspektov bol priestor venovaný len medzinárodnej spolupráci pri ochrane životného prostredia. Skúmané ruské koncepcie od roku 2000 však zoznam bezpečnostných výziev doplnili aj o ďalšie dimenzie modernej bezpečnosti:

Energetická bezpečnosť	Demografické problémy
Nelegálna migrácia	Klimatické zmeny
Sociálne problémy (hlad, chudoba)	Informačná bezpečnosť
Vysoká dôchodková nerovnosť	Prírodné katastrofy
Šírenie chorôb	Nedostatok pitnej vody

Uvedené aspekty bezpečnosti do veľkej miery korešpondujú s hrozbami definovanými v strategickej koncepcii NATO z roku 2010. Preto by mohli v budúcnosti slúžiť ako jeden z možných nástrojov upokojujúcej komunikácie a prehlbovania spolupráce medzi Alianciou a Ruskou federáciou. Nevojenský, nepolitický a súčasne globálny charakter týchto bezpečnostných výziev môže slúžiť na zvyšovanie vzájomnej dôvery medzi predmetnými aktérmi, predovšetkým v prípadoch, ak by k takejto spolupráci dochádzalo v regiónoch pod silným alebo výlučným vplyvom jedného z nich.

Výrazným nedostatkom hrozieb definovaných ruskými koncepciami je absencia nepriameho označenia Číny za ohrozenie národných záujmov. V súčasnosti má tento problém najmä ekonomický charakter a je badateľný vo vzdialených oblastiach Ruskej federácie susediacich s Čínou. V dôsledku odlevu ruského obyvateľstva z oblastí Ďalekého východu a nárastu počtu čínskych (ilegálnych) migrantov do Ruskej federácie po roku 1992 dochádza popri zvyšovaní objemu obchodnej výmeny v rusko-čínskych hraničných oblastiach aj k vytváraniu čínskych osád na ruskom území – predovšetkým v Chabarovskom, Vladivostockom, Primorskom a Amurskom kraji. Rýchly rast čínskej populácie v Rusku však môže z dlhodobého hľadiska viesť i k politickým konfliktom a ohrozeniu územnej integrity Ruskej federácie. Nezahrnutie tejto hrozby do skúmaných koncepcií pritom poukazuje i na

²⁸¹ Daná formulácia, spolu s článkami o princípoch spolupráce s USA, ktorá nemá byť v rozpore s ruskými národnými záujmami, je odrazom vplyvu názorov euarzianistov v Koncepcii ZP RF 1993.

MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 36, 42

odlišné vnímanie vzťahov Ruska a Číny v Moskve a v ruskom Ďalekom východe. Kým ruská vláda zdôrazňuje vzájomnú výhodnosť týchto vzťahov a svoju pozornosť venuje udržaniu rovnocenného postavenia so Západom, ruské kraje susediace s Čínou vidia v Číne potenciálnu hrozbu. Je teda zjavné, že i napriek deklarovanej snahe Moskvy odpútať sa od myslenia z čias studenej vojny (najmä prostredníctvom kritiky Západu týkajúcej sa jeho blokového prístupu k medzinárodným problémom²⁸²), ani Ruská federácia sa dodnes nezabavila ideologického dedičstva Sovietskeho zväzu.

2 Vonkajšie vzťahy

V záujme dosiahnutia vyššie uvedených cieľov, predovšetkým však obnovenia svojho veľmocenského postavenia a dosiahnutia rovnocennosti s poprednými štátmi svetového spoločenstva, je pre Ruskú federáciu od jej založenia nevyhnutné rozvíjať vzájomne výhodné vzťahy s ostatnými štátmi a medzinárodnými organizáciami. Ako už bolo spomenuté, všetky skúmané ruské koncepcie zdôrazňujú najmä potrebu prehĺbovania hospodárskych vzťahov, ktoré v mnohých prípadoch predchádzajú nadväzovaniu efektívneho politického dialógu. Teritoriálna štruktúra ruskej zahraničnej politiky zahrňuje dlhodobo všetky regióny sveta, ale v jednotlivých zahraničnopolitických koncepciách sa im pripisuje rôzny význam. Multivektorový charakter vzťahov Moskvy môžeme vysvetliť jednak geografickou polohou, veľkou rozlohou a historickými podmienkami Ruska, jednak snahou vyvažovať celosvetové pôsobenie USA a pôsobiť ako efektívne, na svetovom dianí aktívne participujúce centrum moci v multipolárnom svete. Uvedené skutočnosti potvrdzujú Koncepcie ZP RF 2000 a 2008 takmer rovnako: „*Charakteristickou črtou ruskej zahraničnej politiky je vyváženosť. Tá je podmienená geopolitickou polohou Ruska ako najväčšej eurázijskej veľmoci, ktorá potrebuje optimálne spojenie úsilí vo všetkých smeroch. Takýto prístup predurčuje zodpovednosť Ruska za podporu bezpečnosti vo svete ako na globálnej, tak aj regionálnej úrovni, predpokladá rozvoj a vzájomné dopĺňovanie zahraničnopolitickej činnosti na bilaterálnom a multilaterálnom základe*“²⁸³. Presvedčenie Ruska o jeho zodpovednosti nad globálnou a regionálnou bezpečnosťou deklarované v tomto článku, sa však v realite vzťahuje prioritne na euroatlantickú oblasť a región SNŠ. Konflikty v subsaharskej Afrike, južnej Amerike, JV Ázii a Tichomorí zostávajú na okraji ruského záujmu. Treba tiež povedať, že vzhľadom na rozsiahlosť problematiky vonkajších vzťahov sa jej venujú takmer výlučne Koncepcie ZP RF.

2.1 Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie 1993

Pre zahraničnopolitickú koncepciu Ruskej federácie z roku 1993 boli v otázke vonkajších vzťahov charakteristické tri viac-menej osobitné črty. V prvom rade, z mnohých článkov bol jasne citeľný vplyv západníctva, a teda vysoká miera orientácie na USA a ostatné rozvinuté štáty Západu vo všetkých sférach, vrátane vojenskej. V Západe totiž Moskva v tom období videla zdroje pre svoj ekonomický rozvoj a zvýšenie svojho vplyvu v medzinárodných

²⁸² Pozri texty Koncepcie ZP RF 2008: „*V súčasnosti nedokážu tradičné nemotorné vojenské a politické aliancie reagovať na celý rad moderných výziev a hrozieb, ktoré majú transnacionálny charakter. Blokový prístup k medzinárodným problémom je nahrádzaný multilaterálnou diplomaciou...*“ a „*Reakcia na možnosť straty dominancie historického Západu sa prejavuje predovšetkým v kontinuálnej politike zadržovania Ruska, vrátane využitia selektívneho prístupu k histórii. ... Je preto nutné ustanoviť historickú pravdu a zabrániť, aby sa problémy minulosti stávali politickým nástrojom*“.

²⁸³ *Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie*, 2000. kapitola 2. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=66>

vzťahoch. Navyše, v záujme čo najväčšieho priblíženia k západným mocnostiam bola v Koncepcii ZP RF 1993 ruská kultúra nepriamo označená za súčasť západnej civilizácie²⁸⁴.

Druhým znakom, ktorý však daný dokument zdieľa aj s Koncepciami ZP RF 2000 a 2008, je prioritizácia SNŠ a vybraných štátov východnej Európy vo svojej zahraničnej politike. Tento smer je vzhľadom na spoločné kultúrne a historické podmienky ako aj ekonomické a politicko-bezpečnostné väzby Moskvy na dané štáty pochopiteľný. Koncepcia ZP RF 1993 však na rozdiel od neskorších ruských koncepcií označovala SNŠ spolu s ostatnými postsovietskymi republikami pojmom „*blízke zahraničie*“. Odhliadnuc od pobaltských štátov, ktoré sa integrovali do európskych hospodárskych a bezpečnostných štruktúr, blízke zahraničie Moskva považuje dodnes za výlučnú sféru vplyvu Ruskej federácie. Treťou výraznou črtou, ktorá do veľkej miery odlišuje túto koncepciu od neskorších, je už spomínaná ambícia zbaviť vzťahy s ostatnými štátmi komunistického dedičstva a nadviazať komunikáciu s ďalšími subjektmi medzinárodných vzťahov, ktoré za existencie ZSSR nefigurovali medzi zahraničnopolitickými záujmami krajiny. Koncepcia ZP RF 1993 neraz otvorene kritizovala sovietsky prístup k spôsobu vedenia politiky vo vzťahu ku krajinám strednej a východnej Európy, ázijsko-tichomorskej oblasti a Blízkeho východu²⁸⁵. V rámci uvedeného procesu chcelo Rusko pôsobiť v zahraničnej politike ako „*tabula rasa*“ – žiadny štát totiž nepovažovalo ani za priateľský, ani za nepriateľský.

Hoci Koncepcia ZP RF 1993 hovorila o rozvíjaní vzťahov so všetkými štátmi, prioritnú pozornosť venovala najmä krajinám SNŠ a blízkemu zahraničiu, USA a európskemu kontinentu. Z medzinárodných organizácií vyzdvihovala OSN a KBSE. Vzťahy so SNŠ sa mali podľa Koncepcie ZP RF 1993 rozvíjať vo všetkých oblastiach ľudskej aktivity, okrem iných v politicko-bezpečnostnej, vojenskej, ekonomickej, kultúrnej a vedecko-výskumnej. Významnú úlohu zohrávali v tomto smere dva vyššie charakterizované ciele. V prvom rade, následkom prítomnosti organizovaného zločinu a drog v islamských štátoch širšieho Blízkeho východu a slabej ochrany hraníc u väčšiny štátov SNŠ sa Moskva zamerala na ochranu ruskej nezávislosti, suverenity a územnej celistvosti. V dôsledku početných ruských menších v jednotlivých štátoch SNŠ bola predmetom spolupráce aj ochrana práv ruských občanov v zahraničí. V záujme efektívneho fungovania tohto spoločenstva navrhovala Koncepcia ZP RF 1993 tri princípy: zásadu dobrovoľnosti, viacrýchlostnú integráciu a zdokonalenie organizačnej štruktúry SNŠ. Z uvedených stojí za zmienku najmä princíp viacrýchlostnej integrácie, nakoľko jej prejavy možno pozorovať i v súčasnosti, a to v kvalite vzťahov medzi Ruskom, Bieloruskom a Kazachstanom. V prvej etape ruskej zahraničnej politiky však išlo o rýchlejšie prehľbovanie vzťahov nielen s Bieloruskom a Kazachstanom, ale aj s Ukrajinou.

Predstavy Koncepcie ZP RF 1993 o vzťahoch s USA sa pod vplyvom západníctva niesli vo viac než pozitívnom duchu a optimistických očakávaniach. Už prvý článok dokumentu týkajúci sa Spojených štátov znie: „*Naše vzťahy s USA zostanú v predvídateľnej budúcnosti najvyššou prioritou ruskej zahraničnej politiky v dôsledku postavenia Spojených štátov v medzinárodných vzťahoch. Rozvoj riadnych vzťahov s USA umožní vytvorenie prostredia*

²⁸⁴ „*Rusko a táto skupina [rozvinutých západných] národov zdieľajú základné hodnoty svetovej civilizácie a majú rovnaké záujmy v kľúčových otázkach svetového rozvoja, predovšetkým v udržaní mieru a bezpečnosti...*“

MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 31

²⁸⁵ Ako príklad môže poslúžiť článok týkajúci sa štátov východnej Európy: „*Rusko sa pridrža novej stratégie medzištátnych vzťahov s národmi východnej Európy, ktoré sú dnes úplne oslobodené od prvkov imperiálnej arogancie a egocentrizmu, ktoré boli typické pre bývalý ZSSR, a sú založené na princípoch rovnosti...*“

MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 45

prijateľného na uskutočňovanie hospodárskych reforiem v Rusku²⁸⁶. V strednodobom horizonte si Moskva stanovila za cieľ vytvoriť s USA strategické partnerstvo, ktoré malo viesť až k vzniku aliancie. V hospodárskej oblasti Moskva očakávala od USA nielen zväčšovanie objemu vzájomnej obchodnej výmeny, ale aj súčinnosť pri riešení dlhu, ktorý Rusko prevzalo od ZSSR. V politickej sfére mal priateľský dialóg medzi danými aktérmi dopomôcť Ruskej federácii pri získavaní rešpektu k svojim národným záujmom zo strany tretích štátov. Hoci v otázke vojenskej spolupráce si Koncepcia ZP RF 1993 uvedomovala existenciu prekážok vo forme možných amerických snáh udržať si jednostranné výhody v procese odzbrojovania, verila, že partnerstvo v bezpečnostnej oblasti umožní otvorenie komunikácie i tam. Z hľadiska teritoriálnej štruktúry spolupráce s USA treba jednoznačne zdôrazniť odhodlanie zaangažovať USA do riešenia problémov v ruskom blízkom zahraničí, čomu bola navyše prisúdená najvyššia priorita: „Najvyššou prioritou je ... aktívne zapojiť USA do riešenia konfliktov a ochrany ľudských práv v SNS a pobaltských štátoch“²⁸⁷. Tento znak, i keď čiastočne zmiernený vedomím Moskvy, že Spojené štáty môžu túto situáciu zneužiť²⁸⁸, najvýraznejšie odlišuje Koncepciu ZP RF z roku 1993 od neskorších skúmaných ruských koncepcií. Z ostatných regiónov, kde Ruská federácia predpokladala súčinnosť s USA, treba zvýrazniť ázijsko-tichomorskú oblasť, južnú Áziu či Blízky východ – teda územia, na ktorých táto spolupráca pretrváva aj v súčasnosti. Vo všeobecnosti teda Koncepcia ZP RF 1993 navodzovala presvedčenie, že USA mali mať v poslednej dekáde 20. storočia úlohu garanta ekonomického rozvoja Ruska a mali mu pomôcť opätovne nadobudnúť vplyvné postavenie ako v postsovietskom priestore, tak aj na medzinárodnej úrovni.

V súvislosti s USA Koncepcia ZP RF 1993 okrajovo spomenula i perspektívy vzťahov s NATO. Severoatlantická aliancia nebola v tomto smere priamo ani nepriamo označená za hrozbu pre národné záujmy. Naopak, okrem politických kontaktov (badateľných aj po zmene kurzu ruskej zahraničnej politiky po roku 1996) kládla predmetná koncepcia dôraz i na vojenské väzby a spoločné vojenské cvičenia. Spolupráca Ruska a NATO vo vojenskej oblasti sa pritom v súčasnosti považuje za takmer nedosiahnuteľnú.

Európsky kontinent bol v Koncepcii ZP RF 1993 vnímaný dvojako. Na jednej strane stála západná Európa, s ktorou sa mali vzťahy rozvíjať najmä na ekonomickej úrovni, pričom politicko-bezpečnostná spolupráca (napríklad ZEÚ) stála v úzadí. Pasívny postoj Moskvy sa vysvetľoval jej nesúhlasom s prístupom Európskej únie k postsovietskemu priestoru, v ktorom podľa Kremľa nebrala EÚ ohľad na vedúce postavenie Ruskej federácie. Štáty strednej a východnej Európy stáli naopak v popredí európskej dimenzie ruskej zahraničnej politiky, nakoľko ruskou strategickou úlohou bolo „zabrániť transformácii východnej Európy na nárazníkovú zónu, ktorá by nás [Rusko] izolovala od Západu. Na druhej strane nesmieme dovoliť západným mocnostiam vytlačiť Rusko z východnej Európy.“²⁸⁹.

²⁸⁶ MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 41

²⁸⁷ MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 43

²⁸⁸ Porovnaj texty Koncepcie ZP RF 1993: „Nemôžeme vylúčiť možné snahy USA obrátiť svoje mierotvorné sprostredkovateľské aktivity v krajinách tradičného vplyvu Ruska vo svoj prospech“ a „Naša spolupráca [s USA] nesmie podkopať nezávislú pozíciu Ruska, nesmie poškodzovať ruské záujmy a musí sa rozvíjať na základe uváženia našich priorit“. Tieto články možno považovať za najvýraznejší vplyv pragmatikov a eurazianistov na tvorbu tejto koncepcie. Praktické uplatnenie daných článkov v neskoršom období však bolo zanedbateľné.

MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 42

²⁸⁹ MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. 2005. *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. s. 46

Charakter spolupráce s ostatnými regiónmi sveta, menovite Čínou, Japonskom, ázijsko-tichomorskou oblasťou, Blízkym východom, Latinskou Amerikou a Afrikou, malo na základe predmetnej koncepcie zodpovedať vyššie spomenutým základným princípom. Z kvalitatívnej stránky boli tradične zdôraznené ekonomické vzťahy.

Z medzinárodných organizácií z dlhodobého hľadiska treba vyzdvihnúť OSN a KBSE/OBSE. V súlade so základnými cieľmi a princípmi svojej zahraničnej politiky podporovalo Rusko v koncepcii ZP RF 1993 funkciu OSN a KBSE ako základných multilaterálnych fór a supervízorov svetového poriadku. Ale na rozdiel od strategickej koncepcie NATO z roku 1991 sa Rusko už v tomto období postavilo za reformu OSN, predovšetkým za rozšírenie členskej základne Bezpečnostnej rady OSN. V súvislosti s touto organizáciou však treba poukázať i na deklarované úsilie Ruskej federácie využiť skúsenosti, prostriedky a podporu OSN v procese svojej vnútornej transformácie a pri zachovávaní mieru v kľúčových regiónoch ruskej zahraničnej politiky.

2.2 Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie 2000

Medzi koncepciou ZP RF 1993 a skúmanými koncepciami prijatými v roku 2000 možno nájsť medzi regionálnymi prioritami kontinuitu (v prípade SNŠ a OSN), ako aj značné rozdiely (v prípade USA, NATO a Európy). Všetky odlišnosti pritom vychádzajú zo zmeny smerovania ruskej zahraničnej politiky od prozápadnej orientácie k tvorbe multipolarity. Spôsob formulácie článkov zreteľne odzrkadlil nástup Ruskej federácie na cestu vytvorenia jedného pólu moci v novom svetovom poriadku.

Kurz politiky Moskvy voči SNŠ zostal v zásade nezmenený. Hlavnými cieľmi v tomto smere zostali rozvíjanie dobrých susedských vzťahov a strategických partnerstiev s jednotlivými členmi spoločenstva, spolupráca v politicko-bezpečnostnej a vojenskej oblasti a prehĺbvanie kultúrnych väzieb. Miesto v koncepcii ZP RF 2000 si zachovala aj dvojrychlostná integrácia, ktorá však v tomto dokumente dostáva konkrétnejšiu podobu: „*Vychádzajúc z koncepcie viacrychlostnej a viacúrovňovej integrácie vrámci SNŠ bude Rusko určovať charakter svojej súčinnosti s členmi SNŠ ako takej ako aj v tesnejších spojeniach, a to predovšetkým v Colnej únii, Zmluve o kolektívnej bezpečnosti. Prvoradou úlohou je v tejto etape upevnenie Zväzu Bieloruska a Ruska ako vyššej formy integrácie dvoch suverénnych štátov*“²⁹⁰.

Najradikálnejšiu zmenu postoja Ruskej federácie po roku 1996 môžeme pozorovať vo vzťahoch s USA. Odmietanie globálnej prozápadne orientovanej bezpečnostnej architektúry a jednostranných aktivít Spojených štátov z konca 20. storočia spojených s porušovaním noriem medzinárodného práva možno pozorovať v mnohých kritických článkoch koncepcie ZP RF i NB RF 2000. Napriek tomu však Moskva v predmetných dokumentoch deklaruje, že „*rusko-americká súčinnosť je nevyhnutná podmienka zlepšenia medzinárodnej situácie a zabezpečenia globálnej strategickej stability*“²⁹¹. Spolupráca mala prebiehať v oblastiach spoločného záujmu, medzi ktoré v tom čase patrili odzbrojovanie, nerozširovanie zbraní hromadného ničenia a predchádzanie a urovnávanie najnebezpečnejších regionálnych konfliktov. Keď vezmeme do úvahy prioritizáciu hospodárskych záujmov vo všeobecných cieľoch tejto koncepcie, je zarážajúce, že ich zdôraznenie tu úplne absentuje.

V podobne kritickom svetle boli v koncepcii ZP RF 2000 zobrazené i aktivity NATO. Články skúmaných ruských dokumentov z roku 2000 sa negatívne vyjadrovali najmä v súvislosti s odvetnými operáciami NATO proti krízam, na ktoré sa nevzťahuje článok 5 Washingtonskej zmluvy, ktoré boli zakotvené v strategickej koncepcii NATO z roku 1999. Koncepcia NB RF 2000 uvádza: „*Narastá miera ohrozenia vo vojenskej oblasti. Na strategickú*

²⁹⁰ *Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. kapitola 4. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=65>

²⁹¹ *Ibid*, kapitola 4

*doktrínu povýšený prechod NATO k praktizovaniu vojenských aktivít mimo zóny zodpovednosti bloku, a to bez sankcií zo strany Rady bezpečnosti OSN, hrozí destabilizáciou celej strategickej situácie vo svete*²⁹². Konceptia ZP RF 2000 uvedený článok dopĺňa konštatovaním, že dané odvetné operácie Aliancie potvrdzujúce vojenské zameranie NATO sú nezlučiteľné s bezpečnostnými záujmami Ruskej federácie²⁹³. Moskva si v Konceptcii ZP RF 2000 síce uvedomovala nutnosť spolupráce so Severoatlantickou alianciou, no zároveň ju podmieňovala troma faktormi, a to plnením kľúčových ustanovení Zakladajúceho aktu o vzájomných vzťahoch, podpísanom v máji roku 1997, prihlídaním na záujmy oboch strán a plnením prijatých vzájomných záväzkov. Vo svetle vojny v Kosove a spôsobu reakcie Severoatlantickej aliancie sa Rusko postavilo v skúmaných koncepciách prijatých v roku 2000 proti ďalšiemu rozširovaniu NATO na východ. Konceptia NB RF 2000 takéto ambície Aliancie dokonca označila za hrozbu: „*Bezpečnostné hrozby v medzinárodnej oblasti sú podmienené nasledovnými činiteľmi: ...; upevnenie vojensko-politických blokov a spojeníctiev, predovšetkým NATO, na východ; ...*“²⁹⁴.

S nástupom V. Putina na post prezidenta v roku 2000 sa výrazne zmenil európsky smer ruskej zahraničnej politiky. Na rozdiel od Konceptcie ZP RF 1993, v ktorej západná Európa zohrávala podružnú úlohu, Konceptcia ZP RF 2000 pripisovala danému regiónu, združenému v Európskej únii, kľúčový význam nielen z ekonomického, ale aj politického hľadiska. Integračné procesy v Európe chápala ako prirodzenú súčasť rozvoja na európskom kontinente, a teda sa ich neusilovala obmedziť. Ako obranný prvok môžeme v tejto súvislosti považovať len požiadavku adekvátneho zväzovania záujmov ruskej strany v procese rozširovania a reformovania EÚ, ktorú si Moskva uplatňovala najmä pri rozširovaní EÚ o pobaltské krajiny. Za nemenej dôležitý článok Konceptcie ZP RF 2000 možno označiť nasledovný: „*Osobitnú pozornosť treba venovať formovaniu vojensko-politického rozmeru Európskej únie*“²⁹⁵. Ruská federácia v ňom totiž podporuje prehĺbovanie takej spolupráce v rámci EÚ, ktorá je svojím charakterom identická so zameraním NATO. Za touto podporou nepochybne stojí záujem Moskvy, aby sa z EÚ stalo jedno z plnohodnotných mocenských centier multipolárneho sveta. Nakoľko však väčšina štátov, ktoré boli v tom období členmi EÚ, boli aj súčasťou NATO, neprijateľné vzťahy Ruska so Severoatlantickou alianciou vyplývajú z členstva USA a ich vplyvu v danom vojensko-politickom zoskupení. Túto skutočnosť možno označiť za prejav zmýšľania Moskvy z čias studenej vojny.

S nárastom významu západnej Európy v Konceptcii ZP RF 2000 sa na druhej strane spája i znížený záujem Ruskej federácie o vzťahy so štátmi strednej a východnej Európy. Na rozdiel od predchádzajúcej ruskej zahraničnopolitickej koncepcie už tento región nie je považovaný za nárazníkovú zónu. Hlavným cieľom Moskvy vo vzťahu k predmetným štátom je v zásade udržanie dovtedy existujúceho status-quo.

Podobný trend ako v prípade vzťahov so strednou a východnou Európou charakterizovala Konceptcia ZP RF 2000 aj v otázke spolupráce s ostatnými regiónmi sveta.

Vysokú mieru kontinuity pozorujeme aj v otázke postoja Ruskej federácie k OSN a OBSE. Moskva vyjadrila v skúmanej zahraničnopolitickej koncepcii z roku 2000 svoju neochvejnú podporu OSN, ako centru usmerňovania medzinárodných vzťahov v 21. storočí. Rovnako podporila aj reformu Bezpečnostnej rady OSN, a to najmä prostredníctvom zvýšenia

²⁹² *Konceptcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie*, 2000. kapitola 3. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=66>

²⁹³ *Konceptcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. kapitola 4. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=65>

²⁹⁴ *Konceptcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie*, 2000. kapitola 3. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=66>

²⁹⁵ *Konceptcia zahraničnej politiky Ruskej federácie*, 2000. kapitola 4. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=65>

počtu jej členov (čím by sa zvýšila autorita tohto inštitútu) a Organizácie spojených národov ako takej. Identický postoj zastávalo Rusko i k OBSE, ktoré vďaka širšej členskej základni a svojej účasti v tejto organizácii považuje za legitímnejšiu autoritu zodpovednú nad zachovávaním bezpečnosti v Európe.

2.3 Konceptia zahraničnej politiky Ruskej federácie 2008

Prvá zahraničnopolitická koncepcia Ruskej federácie prijatá prezidentom D. Medvedevom si zachováva v otázkach regionálnych priorít pomerne vysokú nadväznosť na skúmané ruské dokumenty z roku 2000. Na dôvažok si však uvedomuje dynamizáciu procesov prebiehajúcich v súčasných medzinárodných vzťahoch, ktorá sa okrem väčšieho počtu vzájomne sa prelínajúcich tendencií vo vonkajšom prostredí prejavuje v najväčšej miere praktickým preferovaním multilaterálnej diplomacie pred bilaterálnou. Na rozdiel od Koncepcie ZP RF 2000 má v súvislosti s vytvorením multipolárneho svetového poriadku sebavedomejší tón, z ktorého cítiť deklaratívne zavŕšenie prerodu Ruska zo slabého štátu na jedno z centier moci súčasného sveta. V prípade vzťahov s mnohými štátmi a regiónmi volá Koncepcia ZP RF 2008 po intenzifikácii hospodárskej spolupráce, čo môžeme popri dlhodobej nutnosti modernizovať ruskú ekonomiku, považovať za výrazný prejav svetovej finančnej a ekonomickej krízy.

Región SNŠ si už tradične udržal popredné miesto v prioritách ruskej zahraničnej politiky. Predmet vzájomných vzťahov zostal rovnako nezmienený, t.j. Moskva sa zasadzuje za udržiavanie rovnocenných a prijateľských vzťahov s danými štátmi, prehľbovanie spolupráce v ekonomickej oblasti (napríklad vyriešenie statusu Kaspického mora) a politicko-bezpečnostnej sfére (boj proti šíreniu narkotík, organizovanému zločinu a terorizmu) a ochrany práv ruských občanov na daných územiach. Hoci sa dvojrýchlostná integrácia s jednotlivými členmi SNŠ už na rozdiel od predchádzajúcich ruských koncepcií priamo nespomína, stále je jej dosah badať – už tradične najmä v otázke vzťahov s Bieloruskom a Kazachstanom. Podľa Koncepcie ZP RF 2008 sa Moskva začala orientovať na vytváranie a podporu rôznych regionálnych štruktúr najmä v rámci SNŠ, okrem iných Zväzu Ruska a Bieloruska, Eurázijského hospodárskeho spoločenstva (EurAsEC)²⁹⁶, Organizácie zmluvy o kolektívnej bezpečnosti (CSTO) či Šanghajskej organizácie spolupráce. Všetky uvedené subintegrácie sú pritom jedným z dôkazov rastúceho významu multilaterálnej spolupráce v zahraničnej politike Moskvy.

Charakteristika amerického smeru ruskej politiky sa v Koncepcii ZP RF 2008 nesie v znamení kontrastnej duality. Na jednej strane sú totiž Spojené štáty a ich konanie ostro odsudzované v článkoch predmetnej koncepcie venujúcich sa všeobecným cieľom a princípom, na druhej strane má však perspektíva bilaterálnych vzťahov s USA nekonfliktný, niekedy i optimistický nádych, zbažený sovietskeho vnímania Západu²⁹⁷. Dôraz sa kladie na oblasti spoločného záujmu (odzbrojenie a kontrola zbraní, terorizmus, riešenie najnebezpečnejších regionálnych konfliktov) ako aj posilnenie vzájomnej dôvery, napríklad v kontroverznej otázke protiraketovej obrany a vesmírneho zbrojenia. Deklarované úsilie o vytvorenie nových,

²⁹⁶ EurAsEC, založený v októbri roku 2000 vychádzal pôvodne z colnej únie medzi Ruskom, Bieloruskom a Kazachstanom, ktorá bola v platnosti od roku 1996. Súčasnými členmi sú okrem Ruska, Bieloruska a Kazachstanu aj Kirgizsko a Tadžikistan. V januári roku 2010 vznikol v rámci tejto organizácie spoločný hospodársky priestor.

²⁹⁷ „S týmto cieľom [efektívnej spolupráce] treba pretransformovať rusko-americké vzťahy do strategického partnerstva, prekonať bariéry strategických princípov minulosti a zamerať sa na reálne hrozby súčasne s riešením vzájomných rozdielov v oblastiach, kde pretrvávajú, v duchu vzájomného rešpektu“.

The Foreign Policy Concept of the Russian Federation, 2008. Dostupné na internete: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

kvalitatívne odlišných vzťahov s USA vychádza pravdepodobne aj z nepriamo uvedenej ambície prehľbovať kooperáciu v kľúčovej hospodárskej, vedeckej a technologickej oblasti: „*Rusko riadi svoje vzťahy s USA, berúc do úvahy nielen obrovský potenciál danej krajiny pre obojstranne výhodný bilaterálny obchod, ekonomickú, vedeckú, technologickú a inú spoluprácu, ale aj jej kľúčový vplyv na stav globálnej stability a medzinárodnej situácie ako takej*“²⁹⁸. V tejto súvislosti tiež treba poukázať na paralelu duálneho prístupu k druhej strane medzi Konceptiou ZP RF 2008 vo vzťahu k USA a Expertnou správou, respektíve novou strategickou koncepciou NATO z roku 2010 vo vzťahu k Ruskej federácii. Uvedená dvojakosť prístupu, založená vo veľkej miere na dozvukoch blokového prístupu k medzinárodným vzťahom z čias studenej vojny pritom môže vyústiť do stagnácie či zhoršenia spoločného dialógu medzi danými aktérmi v budúcnosti.

Severoatlantickú alianciu, ktorá by mala celosvetové pôsobenie, a v ktorej by vojenský aspekt prevládal nad politickým, Ruská federácia v predmetných dokumentoch stále vníma ako bezpečnostnú hrozbu. V dôsledku napätých vzťahov Moskvy s NATO v čase prijímania Konceptie ZP RF 2008, podobne ako v prípade Konceptie ZP RF 2000, je ďalšia spolupráca medzi Ruskom a Alianciou opäť podmienená rovnocenným partnerstvom medzi danými aktérmi, v ktorom bude NATO prihliadať na záujmy Ruska, neustálym dodržiavaním medzinárodnoprávných noriem, plnením záväzkov prijatých v rámci formátu Rady Rusko-NATO a nezaísťovaním vyššej bezpečnosti NATO na úkor jej zníženia na strane Ruskej federácie. V súvislosti s ambíciami NATO rozšíriť svoju členskú základňu o Gruzínsko a Ukrajinu, teda krajiny ruského blízkeho zahraničia, sa Konceptia ZP RF 2008 ostro stavia proti ďalšiemu rozširovaniu NATO ako aj proti približovaniu vojenskej infraštruktúry NATO bližšie k ruským hraniciam. V súvislosti so vzťahmi so Severoatlantickou alianciou však vyznieva paradoxne pohľad na perspektívu ďalšieho vývoja vzájomných vzťahov v Konceptii ZP RF 2008 a Konceptii NB RF 2009. Kým zahraničnopolitická koncepcia uvedomuje nutnosť takejto spolupráce a súčinnosti pri riešení globálnych problémov ako terorizmus, šírenie zbraní hromadného ničenia, pašovanie drog, prírodné katastrofy a katastrofy spôsobené človekom, Konceptia NB RF 2009 oblasti spoločného záujmu do úvahy neberie a uvádza: „*Skutočnosť determinujúca kvalitu vzťahov s NATO je existencia plánov rozšíriť vojenskú infraštruktúru Aliancie k ruským hraniciam a pokusy privilegovať NATO globálnymi funkciami, ktoré prekračujú normy medzinárodného práva. Takéto kroky sú pre Rusko neprijateľné*“²⁹⁹. Týmto sa teda potvrdzuje skutočnosť, že kooperácia medzi Ruskom a NATO sa stáva v zásade bezkonfliktnejšou, ak sa neuskutočňuje v tesnej blízkosti ruských hraníc alebo na európskom kontinente.

Vo svetle kritiky orientácie európskej bezpečnostnej architektúry na NATO, ktorá vylučuje dostatočné rešpektovanie ruských zahraničnopolitických záujmov, deklaruje Moskva v Konceptii ZP RF 2008 svoje odhodlanie odstrániť blokový prístup k bezpečnosti v Európe, podporiť rovnocennú spoluprácu medzi Ruskom, EÚ a USA, revidovať Zmluvu o konvenčných silách v Európe a posilniť autoritu OBSE a Rady Európy. V otázke vzťahov Ruskej federácie s EÚ je badateľná značná kontinuita s Konceptiou ZP RF 2000. Medzi jej najdôležitejšie znaky zaraďujeme podporu prehľbovania ekonomických a iných vzťahov s dlhodobou perspektívou vytvorenia strategického partnerstva a úsilie posilniť politicko-bezpečnostnú zložku Európskej únie ako takej i vybraných štátov západnej a severnej Európy v záujme postupného vytvárania multipolarity moci vo svete. Predmetná koncepcia nepovažuje za hrozbu ani ďalšie rozširovanie EÚ. Vzhľadom na túto skutočnosť je však otázne, aký postoj možno očakávať od Moskvy v prípade potenciálneho vstupu Ukrajiny do európskych štruktúr.

²⁹⁸ *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008. Dostupné na internete: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

²⁹⁹ *Strategija nacionalnoj bezopasnosti Rossijskoj federacii do 2020 goda*, 2009. článok 17. Dostupné na internete: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>

Pozícia štátov strednej a východnej Európy sa v Konceptii ZP RF 2008 v porovnaní s predchádzajúcou zahraničnopolitickou koncepciou nezmenila. Vzájomné vzťahy majú byť stále založené na pragmatizme a vzájomne výhodnej spolupráci. Výraznejšie rezonuje len otázka ochrany práv ruských menšín v pobaltských štátoch a otázka spravovania Kaliningradskej oblasti.

Bez výraznejších zmien je načrtnutá i perspektíva vývoja vzťahov s ostatnými štátmi a regiónmi sveta. Za zmienku však stojí rozširovanie sfér spolupráce s krajinami BRIC. Kým v prípade Číny sa má klásť vyšší dôraz na (doposiaľ nie veľmi rozvinutú) ekonomickú spoluprácu, v prípade Brazílie má Ruská federácia ambíciu vytvoriť strategické partnerstvo. Spolupráca s Indiou sa má podľa Konceptie ZP RF 2008 napriek existujúcemu strategickému partnerstvu rozvíjať, najmä na hospodárskej úrovni.

A napokon, aj Konceptia ZP RF 2008 tradične zdôrazňuje nenahraditeľnosť OSN v súčasných medzinárodných vzťahoch: „OSN, organizácia, pre ktorú neexistuje žiadna reálna alternatíva a ktorá má jedinečnú legitimitu, by mala naďalej slúžiť ako fórum koordinácie medzinárodných vzťahov a svetovej politiky v 21. storočí“³⁰⁰. Kontinuitu nachádzame i v podpore reformy Bezpečnostnej rady OSN a OSN ako takej.

ZÁVER

Od rozpadu Sovietskeho zväzu Ruská federácia hľadá svoje miesto v usporiadaní súčasných medzinárodných vzťahov. Proces posúvania sa z krajiny s obmedzenou schopnosťou ovplyvňovať medzinárodnopolitické dianie k štátu s dôležitým postavením sa odráža najmä v kľúčových analytických a plánovacích dokumentoch Ruska – koncepciách ruskej zahraničnej politiky a národnej bezpečnosti.

Optimizmus, príležitosť reštartovať dovtedajšie a nadviazať nové vzťahy s všetkými štátmi svetového spoločenstva a relatívne nevojenský charakter v dôsledku pádu bipolárneho usporiadania sveta sú základnými znakmi ruskej koncepcie zahraničnej politiky z roku 1993. V Rusku sa v danom období pod tvorbu zahraničnej politiky zreteľne podpísal západnícky ideologický prúd hľadania novej ruskej identity. S prejavmi ako idealizácia USA a západných mocností či nepriame priradenie Ruska k západnej kultúre tento jednoznačne uľahčoval komunikáciu medzi Západom a Ruskom v prvej fáze ruskej zahraničnej politiky.

Vo vzťahu medzi koncepciou zahraničnej politiky Ruskej federácie z roku 1993 a koncepciou zahraničnej politiky a národnej bezpečnosti z roku 2000 možno kontinuitu pozorovať len do určitej miery. Pragmatizmus a eurazianizmus v ruskej politike sa prejavili takmer výlučne na zmene kvality vzťahov s USA a NATO. Značne negatívny postoj k NATO pritom pramenil najmä z prevahy vojenského charakteru Aliancie nad politickým v strategickej koncepcii NATO z roku 1999. Zmenu badať i vo vzťahu k EÚ. Integročné aktivity EÚ začali byť od roku 2000 podporované s cieľom vytvoriť z Európskej únie plnohodnotné centrum moci v systéme multipolárneho usporiadania medzinárodných vzťahov – základnom celi súčasnej ruskej zahraničnej politiky.

Skúmané ruské koncepcie z rokov 2000 a 2008 respektíve 2009 sa nesú v znamení kontinuity. Podobnosť je pritom zjavná ako v definícii bezpečnostných hrozieb, ktoré už aj v roku 2000 odrzkadľovali modernú koncepciu bezpečnosti, tak aj v kvalite a teritoriálnej štruktúre vzťahov Moskvy s ostatnými aktérmi medzinárodných vzťahov. V prípade vzťahov medzi Ruskom a USA/NATO však pozorujeme dualitu medzi politickou a ekonomickou spoluprácou. Uvedená dichotómia má pritom potenciál viesť k stagnácii spoločného dialógu medzi danými aktérmi v budúcnosti.

Uvedený vývoj sa prejavil i na hrozbách definovaných koncepciami. Zatiaľ čo v prípade hrozieb pochádzajúcich z moslimských štátov na juh od Ruskej federácie vládne vo

³⁰⁰ *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation*, 2008. Dostupné na internete: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>

všetkých skúmaných koncepciách kontinuita, pohľad na hrozby plynúce z euroatlantického priestoru sa zmenil. Na rozdiel od strategických koncepcií NATO, ruské koncepcie označujú Severoatlantickú alianciu, jej vojenský aspekt a jej rozširovanie za hrozbu svojich národných záujmov. V otázke bezpečnostných hrozieb možno pozorovať pomerne skorý presun od tradičného vojenského vnímania bezpečnosti k širšiemu modernému chápaniu, a to už medzi Koncepciou zahraničnej politiky z roku 1993 a skúmanými koncepciami z roku 2000. Za nedostatok však považujeme absenciu dopadov čínskej migrácie na ruský Ďaleký východ, ktorá môže vytvárať z dlhodobého hľadiska tlak na štátnu suverenitu a teritoriálnu integritu.

Ďalší vývoj zahraničnej politiky Ruskej federácie ovplyvnia zmeny v mocenskom usporiadaní vzťahov, a to najmä v ázijsko-tichomorskom priestore. Nové výzvy vznikajú v súvislosti s asymetrickými vzťahmi Ruska s Čínou a s deklarovanou zmenou orientácie americkej zahraničnej politiky z euroatlantického regiónu na Áziu a Tichomorje.

POUŽITÁ LITERATÚRA:

1. BUGAJSKI, J. et al. (2002): *Towards an Understanding of Russia: New European Perspectives*. New York: Council on Foreign Relations, 2002. 215 s. ISBN 0-876-09310-1
2. Diskusia o tom, akou byť vonkajšej politike Ruska. In *Meždunarodnaja žizn'*, 1993, č. 2, ISSN 0130-9625, s. 5-22
3. DULEBA, A. (2001): *Vybrané kapitoly z medzinárodných vzťahov a bezpečnosti: zahraničná politika Ruska – historický náčrt a súčasnosť*. 5. diel. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2001. 92 s. ISBN 80-85756-47-1
4. Koncepcia národnej bezpečnosti Ruskej federácie [online]. In: *mepoforum.sk*. 2000. [cit. 5.9.2011]. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=66>
5. Koncepcia zahraničnej politiky Ruskej federácie [online]. In: *mepoforum.sk*. 2000. [cit. 5.9.2011]. Dostupné na internete: <http://stary.mepoforum.sk/index.php?id=80&downid=65>
6. KRIEGER, H. (2001): *The Kosovo conflict and international law: an analytical documentation 1974-1999*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 601 s. ISBN 0-521-80071-4
7. MELVILLE, A. – SHAKLEINA, T. (2005): *Russian Foreign Policy in Transition: Concepts and Realities*. Budapest: Central European University Press, 2005. 496 s. ISBN 963-7326-17-0
8. *Strategija nacional'noj bezopasnosti Rossijskoj federacii do 2020 goda* [online]. In: *scrf.gov.ru*. 2009. [cit. 5.9.2011]. Dostupné na internete: <http://www.scrf.gov.ru/documents/99.html>
9. ŠKVRNDA, F. (2010): Bezpečnostné aspekty a súvislosti globálnej krízy začiatku 21. storočia. In *Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí : zborník príspevkov z 15. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou : Žilina, 2. - 3. jún 2010*. Žilina: EDIS - vydavateľstvo Žilinskej univerzity, 2010. s. 703-709. ISBN 978-80-554-0204-8
10. *The Foreign Policy Concept of the Russian Federation* [online]. In: *archive.kremlin.ru*. 2008. [cit. 5.9.2011]. Dostupné na internete: <http://archive.kremlin.ru/eng/text/docs/2008/07/204750.shtml>
11. WISHNICK, E. (2003): *Chinese Migration to the Russian Far East: a Human Security Dilemma* [online]. Hong Kong: Lingnan University, 2003. [5.9.2011]. Dostupné na internete: <http://gsti.miis.edu/ceas-pub/200209wishnick.pdf>

KONTAKT

Ing. Lukáš Holas
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/B
85235 Bratislava
e-mail: lukas.holas@euba.sk